

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Специалност „ФИЛОСОФИЯ“

Учебна дисциплина

„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“

Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

ТЕМА 14.

ПРЕДМЕТ–СВОЙСТВО–ОТНОШЕНИЕ

Анотация

Метафизиката фундамира ‘предмета’ като ‘субстанция’, ‘същност’, ‘битие’.

Прави се анализ на фрагменти от метафизичното разбиране за предмета и свойствата.

Анализира се аспекти на относителността на ‘предмета’ и ‘свойството’. Демонстрират се езиковите феномени в далечни езици, в които отсъства категориалната опозиция ‘предмет - свойство’ и в които нещата се изразяват с алтернативни категории или без категория.

Прави се критичен анализ на метафизичната идеология на есенциалното мислене, свързано с категорията ‘същност’. Анализира се есенциалната етика.

План

‘Същност’, ‘нещо’, метафизика

Относителност на ‘предмета’ и ‘свойството’

Езикова относителност на ‘предмет–свойство’

Метафизична идеология на ‘същностите’

Лекция 14. ПРЕДМЕТ–СВОЙСТВО.

ПРОБЛЕМЪТ ЗА СЪЩНОСТИТЕ

‘Същност’, ‘нещо’, метафизика

‘Субстанция–акциденция’ – логика и гръцка граматика

Джон Лайонз отбелязва: „Философите често казват, че Аристотеловата теория на ‘категиите’, особено неговото разграничение между ‘субстанция’ и ‘акциденция’, е просто отражение на граматичната структура на гръцкия език и че ако Аристотел е говорел на език със съществено различна граматическа структура, то той би установил съвсем друг набор от ‘категории’ и, вероятно, друга система на логиката. Граматистите, от друга страна, са склонни да твърдят, че някои от разграниченията, прокарвани в традиционната граматика, носят чисто ‘логически’ характер (например, разграничението между собствени и нарицателни съществителни имена) и не могат да бъдат потвърдени от фактите на гръцкия и латинския езици. Съществуването на тези две гледни точки навежда на мисълта за това, че отношението на традиционната граматика и ‘аристотеловата логика’ вероятно е много по-сложно, отколкото обикновено се смята“ (Лайонз 1978, 289–290).

Аз не намирам достатъчно ясно съзнание у философите за езиковата относителност на категориите, освен като постмодерен релативистки възглед. Не е достатъчен преди всичко конкретен анализ на относителностите и връзките между граматика и логика, освен когато се изследват далечни техни форми като в синологията.

Но и във философията и логиката, и в лингвистиката и граматиката, спекулативният момент е прекалено силен и заедно с него върви европоцентризмът. Цяла серия изследвания на ‘китайската логика’ и на ‘индийската логика’ се правят от позициите на съвременните символни системи, развивани на Запад.

Категориите по идея са нещо спекулативно. В такъв случай научен смисъл им придава само интерпретацията с емпирични наблюдения върху езиците.

‘Идеалност’ на вещите – Хегел

Тук е място да си спомним за Хегеловото разбиране за вещите като понятия и за произведенията на изкуството като възплътен ‘дух’.

Въпросът за 'идеалното', освободен от метафизика, е част от въпроса за артефактите. 'Идеалността' в смисъла на 'идеализация' или 'виртуалност' има статуса на артефакт. Тя е живот 'назаем', взет временно от общностите, които използват артефактите (четат текстовете, учат науки или играят на компютърни игри). Част от онтологичния въпрос за артефакта е и информацията. Но нещата с информацията са по-сложни, защото такъв феномен намираме и в биологичната организация.

Идеалният артефакт е чиста информация без материя. Такива изглеждат символите в математиката, числата, буквите, формулите. Тези артефакти са напълно определени и не страдат от ентропийност, ако не се смята тяхното анихилиране в едно възможно изчезване на математическото мислене. Всички останали артефакти – оръдия, машини, храни и т. н. носят материя и енергия, те са разрушими, разпадат се, изискват поддръжка, ресинтез.

Артефактите са като знаците – те нямат живот без ментално проециране. Оттук проблема с платонисткия тип метафизика. Ейдосите са просто *форми*, в тях няма нещо идеално като субстанция. Така в действителност се използва в древния гръцки думата εἶδος. 'Идеалното' е просто изкуствено. Но има математици като Роджър Пенроуз, които смятат, че математическите структури произхождат от идеален вечен свят. (*Новият разум на царя*)

Хусерлова програма за ейдетична онтология на същностите

Хусерл повтаря неколковековния проект на континенталните философи за обосноваване на науката: „Всяка наука за факти (опитна наука) има същностен теоретичен фундамент в една ейдетична онтология“ (Husserl, 1913, S. 19). Подобно фундиране трябва най-решително да се де-фундира поради многократно демонстрираната утопичност.

'Нещото' – Хайдегер

Мартин Хайдегер разглежда вещта (*Ding*) като битие само по себе си („Das Ding“). 'Предметът' (Gegenstand) се разглежда от Хайдегер като 'стоящ срещу (субекта) и пронизан от мисъл, спиритуален.

„Das Ding“ е лекция на Хайдегер от 1949, разширена в първата си част през 1950, изнесена в Баварската академия на изкуствата. Разсъздението започва с темата за пространствените и времевите разстояния. „Но отстраняването на всички разстояния не носи със себе си никаква близост; защото близостта се заключава не в намаляване на далечността.“ (Хайдегер, 1993) Така Хайдегер внася преносен смисъл в 'разстоянието', преминава към сътресението на атомната и водородната бомба, към 'потресаващото' и пита за близостта. Близкото – това са вещите. „Какво е чашата? Ние казваме: обемност; нещо поемащо в себе си

друго. Поемащото в чашата са стените и дъното. Това поемащо може на свой ред да се вземе за дръжката. В качеството си на обемност чашата е нещо такова, което стои само по себе си. Само-стоянието характеризира чашата като нещо самостоятелно. В качеството си на нещо самостоятелно чашата се различава от предмета. Нещо самостоятелно може да стане предмет (Gegenstand), когато го поставим пред себе си, било то в непосредственото възприятие, било то в актуализацията чрез спомена. Веществеността на вещта обаче не се състои в нейната представена предметност и не се поддава на определение чрез предметността на предмета въобще.

Чашата си остава обемност, независимо дали си я представяме или не. Като обемност чашата стои сама по себе си... Все пак чашата като обемност е само-стоятелна само в онази степен, в която е поставена. Това е станало и става благодарение на поставянето, а именно направата.“ (Пак там)

Да, нещото като ползвана от хората вещ, е изготвено. Но 'чашата' е 'обемна' само в отношение – тя *вмества вътре, но отвън измества*. Чашата очевидно е чаша само когато е възприета като вместилище, което се хваща, за да се пие от нея. Какъв тогава вещта е вещ сама по себе си, как вместимостта е 'нещо само по себе си'? Само относително – отвътре, и само перцептивно – в моите ръце, пред очите ми. „Веществеността на чашата се заключава в това, че тя като вместващ съд е.“ (пак там). Съвсем не: чашата е веществена вещ дори и да я няма. „Празнотата – това Нищо в чашата, е това, което се явява чашата като поемаща обемност“ (пак там). Ами ако във вещта няма празно пространство? Какво да кажем за чука?

Разбира се, разсъжденията на Хайдегер и тук са силни и интересни. Но те са опорочени от постулати, които не издържат изпитание. Вещта невинаги веществена, например една компютърна програма. Нещото не е нещо само по себе си и няма отношение към диалемата битие–небитие. Смесването на ползване и битие е несъстоятелно.

Зависимост от името

Името определя кое е нещото. Нещото може да е нещо пространствено, нещо времево, нещо пространство-времево, нещо извън пространството и времето – виртуално като 'информация' или 'любов'. Решаващият акт в синтеза на нещото е именуването, защото гледането или направата още не фиксира нещото или употребата.

Можем да нямаме думи за кора и сърцевина на дървото. Можем да нямаме име за дървото. Можем да имаме глагол вместо име: 'дървеене' (като в езика *хони*). Можем да нямаме

име за общо дърво, а само за круша, ябълка и т. н. Така че 'дърво' е номинал, а в света има необхватно множество живи форми, които са референт на 'дърво'.

В езика настъпва разчленяването на света на неща и събития, на действия и процеси, на аз и на предмет и т. н. Появяват се категориалните деления, синтаксиса, граматиката.

Когато казвам: „Аз съм Стоян“, го казвам, за да се отъждествя с това име, но с този акт аз се и разграничавам от името си: субектът се различава от предикатива. Ако аз \cong Стоян, тогава не бива те да се разграничават. Но ако аз, моето съществуване и моето име са неразграничими, то те са неопределими и няма отделно *аз*, *съм* и *Стоян*. Всички тези съставки, изисквани и определени по същество от индоевропейската граматика, са виртуални.

Празнота на 'нещата' като артефакти

Нещата са артефакти, защото са възприети чрез понятие и име, и в този смисъл са празни откъм битие само-по-себе си и условни откъм феномен. Оставени без това правене, те не са неща. Без-гранично е зримото, защото не виждаме границата му. Истински безгранично е безформеното, хаосът, неизвестното, онова, което е извън света. Разбира се, ние не създаваме дървото, но го възприемаме като едно цяло с проумяването, че това е едно цяло нещо или същество, и с този акт е свързано името 'дърво' наред с 'животно' или 'човек'.

Нещата и събитията са отграничени в пространството и времето, защото са артефакти. А всеки артефакт е ограничен, отграничен в света на живата форма, която го продуцира. Ако живата форма на свой ред е артефакт, създаване на някаква мета-жива форма, тогава той щеше да се отделя в света на своя творец като 'нещо' в някакво 'пространство' и 'време', т. е. неговата форма щеше да е факт в неговия свят. Нашата собствена форма не е факт в света, тя не е в пространството и времето като нещо и събитие, а самата 'нещност' и 'събитийност' на света в пространството и времето. Казано по-правилно, ние правим формите неща и събития.

Преди нещото (събитието) е налице *сетивната форма*: пространствено очертание, цвят, звук, усещане за твърдост, миризма, вкус, или емоцията, или чувството, или мисълта.

Как формите стават неща?

Изборът на природни форми за идентифициране чрез знаци следва първата подредба, потока на живота, формата на тялото. Той е зависим от важното за ресинтеза на живата форма – въздух, вода, храна, опасност, враг, оръдие, предмет... Така ние обособяваме неща като небе, планина, река, поляна, огън, сухи съчки и ние самите. Обособяваме събития и действия като събиране на дърва, запалване на огъня, горене на огъня, изпускане на дим. Можем да изберем да не обособяваме реката и поляната от планината, а да ги включим в нея. Можем да изберем

да не обособяваме горенето и дименето, а да ги разглеждаме като един цял процес: горене. Можем да изберем да включим химичните елементи кислород, въглеродороди, въглероден двуокис. Тогава можем да построим химично обяснение на горенето и дименето.

’Нещото’ изисква обяснение, причина и оттук се обособяват специфични причинни вериги. Без ’нещо’ или ’събитие’ няма причинна верига и няма нужда от обяснение.

Душата като виртуално ’нещо’

Примерът с огъня и дима, традиционен за индийската логика (няя), се привежда в сутрата на Васубандху, философа-будист от школата Сарвастивада, *Опровержение на личността (Пудгала-пратишедха-пракарана)*. Душата се уподобява на огън и се обсъжда наличието или илюзорността на душата. Целият спор с опонента, поддържащ, че има душа, е изпъстрен с изясняване на понятия. От различни определения на едни и същи термини следват различни траектории на разсъждение и се доказват различни тезиси. Така будистът казва: „Ако дадете тълкуването, че горещото е осезаемо (наречено) горещина, то горивото не е горещо, тъй като неговата същност е от друг вид. Ако, напротив, обясните, че горещото е свързано с горещината, то тогава и различното по своята същност трябва да получи наименованието ’горещо’. Тогава, като същински огън ще се определи само осезаемото (наречено) горещина.“ (*Антология на будистката философия*, с. 71) Заключение от този параграф е: „Затова твърдението, че човек говори за личността, опирайки се на скандхите, също както говорим за огън, опирайки се на горивото, не може да се подкрепи с доказателства и контрадоказателства.“ (Цит. пр., с. 72) Групите индивидуални дхарми се ’пренасят’, като с тях се предава и кармата от живот към живот.

Относителност на ’предмета’ и ’свойството’

’Предметът’ може да се отмисли.

Нещо като ’ябълка’ не е без-спорна светова форма, а е събирателно. Това е нефиксирано семейство видове плодове. ’Райската ябълка’ като плод се различава силно от всички останали видове ябълки, които познаваме, но сме приели това име за нея. ’Тази ябълка’ е конвенция, отделяща и назоваваща перцепция за твърд, кръгъл, зелен, кисел и с определена миризма предмет. Нещо става форма, когато се включи в жизнен процес – възприятие, представа, мислене, действие за (ре) синтез на живот, в жизнен процес – процеса на ресинтеза на живата форма.

Всяко едно (единично) може да се отмисли за сметка на друго или да се разтвори в другите. Химикалката се отмисля и се свежда до пластмасова тръбичка, в която е вкарана още една тръбичка и т. н. Тези форми са сводими до материала пластмаса, от безформията на която те са застинали. Тази пластмаса е мислима като синтез от нефт в химичен процес. Нефтът е продукт на умрели растения и животни, а те са резултат от преработка на вещества като други растения и животни, минерали, слънчева енергия и вода. Всеки от тези елементи е разложим на своите физични и химични съставки, докато се стигне до елементарните частици. Ето как в света няма химикалка или по-точно тя е виртуална.

Грамматичност на 'нещото'

Мисловният експеримент за неща и думи може да се проведе в следната форма.

Експеримент. Представа се езикова форма с нейното определено влияние върху някое 'нещо' или 'феномен'. Показва се, че езикът създава чрез своята граматика или традиция същността или феномена. Показва се как самият перцептивен сетивен феномен не се засяга от езика.

Да вземем нещо конкретно: 'радиатор'. Има ли радиаторът нещо само по себе си, същност, нещо като 'радиатровост'? Радиаторът е предмет. Това е средство за отопление, пълно с пара в активната си фаза, която нагрява радиатора, а той излъчва топлината в помещението, където е поставен. Това е 'същност' в смисъл, че радиаторите могат да са различни: електрически и парни, подвижни и неподвижни, но всички те са отоплителни тела чрез пара.

Радиаторът е метален. Радиаторът е тежък. Радиаторът е пълен с пара. Радиаторът е с формата на паралелепипед. Радиаторът е зелен. Къде е този предмет отделно от изброените свойства? Няма в пространството и времето 'радиатор' като 'същност'. 'Същността' на радиатора – това е неговото понятие и употреба в жизнен процес – отопление.

'Нещото' изчезва: Нагасена.

В ранния будизъм, в класическата *Милинда панха* (I–II в. пр. Хр.) – дискусия на тхера Нагасена с гръцкия цар Менандър, се показва празнотата на предметите в примерите за колесница и Нагасена.

„– След като си пристигнал с колесницата, господарю, покажи ми тази колесница. Каж ми, господарю, аръшът ли е колесницата?

– Не, почтени.

– Оста ли е колесницата?

– Не, почтени.

– Колелата ли са колесницата?

– Не, почтени.

– Купето ли е колесницата?

– Не, почтени.

– Дръжките за знамената ли са колесницата?

– Не, почтени.

– Хомотът ли е колесницата?

– Не, почтени.

– Юздите ли са колесницата?

– Не, почтени.

– Остенът ли е колесницата?

– Не, почтени.

– Тогава може би велики царю, аръшът, оста, колелата, купето, дръжките за знамена, хомотът, юздите, остенът – всичко това заедно е колесницата?

– Не, почтени.

– Тогава може би велики царю, нещо друго освен аръшът, оста колелата, купето, дръжките, яремът, юздите, остенът е колесницата?

– Не, почтени.

– Е, велики царю, все питам и питам, а така и не мога да намеря колесницата. Излиза, велики царю, че колесницата е само една дума. Къде е тук колесницата?...

– Аз не лъжа, почтени Нагасена. Благодарение на аръша, оста, колелата, купето, дръжките, благодарение на всичко това именно се използва названието, знакът, обозначаването, думата, името колесница.

– Отлично, велики царю.“ (Милинда-панха. *Философия на ранния будизъм*, с. 244–245)

Това е класическо будистко разтваряне на 'нещо'. По същия начин 'радиатор' е функционално понятие с име, вещь с предназначение. Вън от това частите и агрегата като цяло не са радиатор. Когато проникваме под повърхността, нещата са отново сетивни феномени.

Зависимост от предназначението

'Маса', 'крака', 'чекмедже', 'телбод', 'скоби', 'вази' са не неща сами по себе си, не 'вещи' в смисъла на Хайдегер, а *предмети с предназначение*, които се откриват в контекста на тяхното използване, а вън от него са безсмислени агрегати без същност. Те могат да се

разпознаят като различни и като неразличени, като видени предмети или като невидени части на един предмет. Един конструктор ще види, че пружинката на телбода е решаваща част, която осигурява натиска върху снопчето от скобички и тяхното излизане извън устройството за закопчаване. Това значи ли, че пружинката на телбода е отделно нещо. Да, разбира се, но само когато се обособява от възприятието и понятието. Не, разбира се, когато възприемаме, говорим и използваме телбода по предназначение – всички негови части трябва да са на мястото си и да функционират и само като неразделно цяло това е именно телбод. Разбира се, телбодът може да се мисли като такъв и без пружинка, тогава става 'повреден телбод'. Но 'повредата' е функционална интерпретация, а не факт от света. Както и 'телбод'. Същата форма, видяна от един неграмотен човек, живеещ далеч от всякакви офиси, съвсем няма да е 'телбод'.

Това показва, че именно понятията за тези неща, включващи в частност предназначение и начин на използване, съставляват самите предмети като предмети, а взети като чисто пространство-временни моменти от потока на света, те са неопределими като маса, чекмедже и т. н.

Смисълът създава нещото (предмета).

Предметите или вещите са неща, пронизани от мисловно конструиране и телесно действие в местна форма на живот. Това важи не само за предметите и направените от хората вещи, а и за абстрактните същности, приети в една култура. То важи за 'мистичните' същества и божества. То важи и за научните понятия.

'Прозорец' е практическо, интелектуално и езиково постижение. 'Прозорецът' е нещо неизвестно за култура, в която прозорци не се правят и не се използват. С всеки акт на 'събуждане' в местното описание на нашия дом прозорецът отново се ре-синтезира в нашето възприятие. С всеки акт на 'заспиване' или 'забравя' 'прозорец' се разтваря, изчезва, за да се сведе до сетивен комплекс.

Същото се отнася даже и за човека. Да съзнавам ясно това тяло-и-ум, изчистени от всяка интерпретация, значи да отмисля човека и да се изправя пред тайната на тази 'форма на живот', която 'съм'. Заедно с това аз 'забравям' за света като куп неща и процеси и се озовавам в чудото на сетивния поток на живота. Да знаеш и да държиш сметка за това е особена будност. Човек участва в местното описание на свят като в съзнателно играна роля. Това гарантира свободата от заблудата в местното описание като в абсолютна истина.

‘Свойство’ не е различимо референтно от ‘предмет’.

Тук отивам отвъд релативностите на двойките субект–обект и субект–предикат. Не ми е известно някой да го е забелязал, но *прилагателното* няма референт в сетивния свят като нещо преди самото прилагателно. В пространство-времето не се забелязват ‘свойства’, нито ‘качества’. Нещата и процесите са видими форми, а свойствата и качествата са въпрос на дефиниране. Нека проверим на *сетивно ниво* дали са налице свойства в света. Да попитаме дали *бялото* е неотстранимо свойство на предмета – носител на цвета.

„Снегът е бял“. Е ли белотата в самия свят като свойство, качество? Тук задаваме въпроса в план, различен от метафизическото питане дали свойствата са преди възприемането.

Първо. Нека пробваме да обърнем твърдението на сто и осемдесет градуса (операцията рокада, прилагана в *De-cogito*): „Белотата е снежна“. Това изречение не е лишено от смисъл, както в израза ‘снежна белота’.

Второ. Можем да си представим и възприемем бял цвят и без да е ‘бял обект’ – например цялото ни зрително поле може да усетим като бяло и тогава няма как бялото да е свойство.

Трето. Ако бялото е свойство, то не може да се явява като форма – например променлива ивица в началото на спектъра, превръщаща се без ясна граница в сива и черна.

Четвърто. Белият цвят не е ограничен и определен в някаква ясна линия от сивия.

Ако сенсibiliитe не са свойства или ‘предикати’, това с по-голяма сила важи за останалите феномени и съответно за по-абстрактните прилагателни с референти свойства или качества като: ‘голям’, ‘еднакъв’, ‘различен’, ‘единичен’, ‘множествен’, ‘добър’, ‘лош’, ‘истинен’...

Езикова относителност на ‘предмет–свойство’

В китайския няма граматична категория ‘прилагателно’.

В някои езици няма прилагателни, различни от съществителни или глаголи. Извън индоевропейското семейство намираме, че прилагателното съвсем не е фиксирано като граматическа категория – то е идентично със съществителното.

Hēi на китайски значи и ‘чернота’, и ‘черен’. В йероглифите няма разлика между съществително и прилагателно. Относителните прилагателни се получават от съществителни с частицата *-de*: *mùtou* дърво, *mùtode* дървен. Освен това, *прилагателното не винаги е определение*. В китайския прилагателните изпълняват две синтактични роли: на *определение* и на *именна част на сказуемо*. Като прилагателни за качество, определения, те се употребяват с и

без притежателната частица *-de*, за да се отнесат към съществителното: *hēi(-de)* 'черен', *gāo(-de)* 'висок'. Като именна част на сказуемо прилагателното се употребява само *-de*: „Wǒde pǐbāo shì dàde“ („Моят портфейл е голям“).

В японския език прилагателното също не е идентично с нашето прилагателно. То се спряга като глагол: *oishii* 'вкусно' има минало време: *oishikata* 'беше вкусно'. Тук се вижда, че дори няма ясно определена категория 'прилагателно', различна от 'съществително и глагол'.

‘Предмет’ се изразява с глагол – езикът нутка

„Можем да получим известна представа за усещането, свързано с една дума в езика нутка, ако предположим съществуването на непреходен глагол от типа *to stone* 'каменеене', означаващо положение или движение на камъко-подобен предмет. Тогава нашето изречение „The stone falls“, „Камъкът пада“ може да се предаде посредством нещо от рода на: „It stones down“, „Каменеене надолу“. При такъв начин на изразяване предметното качество на камъка се имплицира в обобщен глаголен елемент 'to stone', докато специфичният вид движение, даден ни в опита при падането на камъка се възприема като разложим на обобщено понятие за движение на някакъв клас обекти и по-конкретно понятие за посока. С други думи, макар че нутка не изпитват никакви затруднения при описанието на падането на камъка, в този език отсъства глагол, непосредствено съответстващ на нашето понятие 'пада'“ (Сепир 1993, 258).

По-изненадващото, което откриваме обаче, е че в света няма нито отделно камък, нито падане или стоене (на камъка), – тези думи са следствие на граматика. Думите като нито 'надолу' пък са перцептивни дименсии, които са смислени само достатъчно близо до планетата – в 'света' безотносително няма 'надолу–нагоре', 'напред–назад', 'наляво–надясно'.

Явления, изразявани в нашите езици с имена, се изразяват с глаголи – хопи

„В езика хопи 'мълния', 'вълна', 'пламък', 'метеор', 'дим', 'пулсация' са глаголи, тъй като всичко това са краткотрайни събития и именно затова не могат да са нищо друго, освен глаголи... По такъв начин виждаме, че в езика хопи е налице класификация на явленията (или лингвистично изолируемите единици) по продължителност, нещо съвсем чуждо на нашия начин на мислене... За 'къща' може да се каже и 'къщата е налице'. Тези думи приличат на глаголи, защото те получават флексии, предаващи различни оттенъци на трайността... 'стара къща', 'временна къща', 'къщата, в която съм бил', 'къща, която започна' и т. н. (Whorf 1956, 215)

Езикът *хопи*, както го вижда Уорф, минава без субект-предикат ориентацията и описва реалността главно в термини на явления.

Частите на речта произлизат от имена на неща (?)

Стенцел отбелязва: „във всеки език, казано общо, глаголите, прилагателните, местоименията, причастията и т. н. са били в началото имена, изразяващи 'неща', но са се променили, за да станат други части на речта; загубвайки своето независимо значение, те понякога са ставали допълнителни части на речта (наставки). Този процес на трансформация се смята за най-явен в изолираните езици, специално в китайския“ (Nakamura 1964, 177).

Глобалност на езиковото деление

Има нещо универсално в подреждането на думите. Всяка форма на изказ съдържа елементарни компоненти, които не могат да са произволно различни в различните езици. Това трябва да е така, защото всички хора говорят и всички хора живеят в един свят. Всички езици се говорят според правила, а това значи, че всички имат граматика. Това е така, защото езикът е *организиран*, за да предава коректно значения и смисли. Но те се оформят по формата на човешкия живот, а той е един и същ, доколкото касае хора. В този смисъл има 'глобална граматика'.

Минималната единица смислен език е изказването, отнасящо едно определение към друго и със самото това определящо. Две думи, казани заедно със смисъл, винаги могат да се разпознаят като жив акт на определяне: „Вали (дъжд)“. Едното от двете определения-думи е определяно, а другото – определящо и това е реверсивно. Всяка следваща правилно прибавена дума, ако запазва смислеността на фразата, увеличава определеността: „Вали дъжд от вчера“. Формата 'субект–предикатив' трябва да е смислов корен на една универсална граматика. Другата универсална единица смисъл се носи от тройката S–V–O („Аз вземам чадър“). И това се твърди в лингвистиката относно универсалните корени на граматиката.

Неопределеност на 'универсалната граматика'. Приетата за универсална форма на езика 'субект–предикатив' е проста конвенция. Защото всеки смислен изказ свързва различни единици, осъществява релация, връзка. Тъй като в смисленото говорене винаги има информация, неизбежно е в елементарния изказ да има поне два елемента. И единият може условно да се нарече субект, а другия – предикатив – нещо, за което се говори, и нещо, което се казва.

'Субект–предикатив' не е езиков атом.

Във „Вали дъжд“ кое какво определя? „Дъжд вали“ казва същото, но векторът е обърнат. „Вали“ също казва нещо само с една дума. Къде е тук субектът и къде е предикативът? Следователно наистина субект–предикат не е несводима, елементарна форма.

Оттук трябва да се направи извод. 'Универсална граматика', даже когато се утвърждава само смислено, а не формално, не бива да се мисли като фиксирана и безотносителна езикова единица. Тя няма формула, а има само значение, *осмислено от ситуацията*, подобно на възклицанието: „Тухла!“ на майстора-строител, дадено от Витгенщайн като пример за езикова игра. Всяка смислозадаваща ситуация е жизнен процес. Веднъж смислена, единицата може да се разгърне: „Дай една тухла!“, „От вчера вали дъжд“, „Аз вземам чадър“.

Не е ясно и не може априори да е ясно, че във всяко изказване на всеки език има именно субект и предикатив. Не е ясно въобще дали във всеки език и всяко говорене има изречение, или това е понятие на граматиката. Не е ясно дали във всеки език има даже 'дума' като постоянна неразложима единица. Така например в китайския и японския между думите няма паузи. 'Думата' в случая не е единица в текста. *Но е ясно, че трябва да се съобщи смисъл.*

Генеративната или дълбинната граматика (Чомски и др.) е приложима много добре към огромно множество езици, но с цената на загуба на конкретност. Такава граматика не може да ни помогне да 'пораждаме' само смислени изказвания на далечни езици като китайски, японски, африкански и индиански езици.

Не е установимо дали в мозъка на човека има закодирана някаква примитивна граматика. Оказва се, че 'предмет, свойство и отношение', както и 'обект и процес', не се намират като части на речта (съществително–прилагателно или субект–действие–обект) във всички езици.

'Mind–body' е граматично натоварено.

Граматично натоварено е всяко изказване за света. Граматичната форма не се корени в сетивната форма.

В западните естествени езици и в науките психология и физиология се използва спектър от езикови форми: 'мой ум', 'мое тяло'; „Душата управлява тялото“; „Аз движа ръката си“; „Тялото причинява душата“; „Мозъчните процеси причиняват психични-преживявания“; „Мозъкът мисли“; „Феномените са презентации“; „Цветът е презентация на светлинните вълни“.

Огромно е семейството от субект–предикатни и субект–обектни изрази относно ума-и-тялото.

Както навсякъде в подобен контекст, тук се *смесва виртуално и реално*. Самата опозиция *ум–тяло* е виртуална, не я намираме реално. Тя е граматично натоварена с формите *субект–обект (S–O)* и *субект–действие–обект (SVO)*.

Голяма част от проблемите в сферата *mind–body* е тази условна граматика, подробно изследвана в предходните изследвания *De-cogito* и *Философия на относителността*.

Граматика на притежанието в ‘mind–body’

В говоренето и в изследванията относно ума и тялото най-интензивно се използва формата на *притежание*: „Аз–имам–тяло“. Това никога не реферира реално притежание. Няма някой, който притежава тялото и тяло, което е притежавано. Самото притежание е виртуално: то реферира *собственост* на някого – една социална конвенция, аналогична на владееенето на територия. Тялото обаче не е нещо присъединено, а е неделимо от самия аз. Най-ясно се вижда виртуалността на притежанието в израза: ‘мой–аз’. Очевидно тук се сливат референтно притежател и притежавано. Тези изрази работят успешно по силата на споделени нагласи, но не могат да работят успешно в научен или философски анализ – те са буквално безсмислени. Метафорично те изразяват нагласа на идеализъм: душата е първична спрямо своето тяло.

Природата не се дели на ‘предмет – свойство’.

‘Предмет–свойство’ изглежда универсална структура и очакваме да има все същата форма във всички езици. Логиците и метафизиците не се съмняват, че това е именно така. Но това е оптическа илюзия.

‘Сняг’ и ‘бял’ не се присъединяват като ‘предмет’ и ‘свойство’ в огромна част от езиковите общности.

В света преди неговото местно описание няма субект и предикат. Да разгледаме фигурата: ‘горещ пламък’. Какво в света ни показва, че има отделно пламък и отделно горещина? Познаваме ли не-горещ пламък? И даже да познаваме и не-горещ пламък, къде е границата между ‘горещ’ и ‘пламък’? Нима в света има нещо като пламък, и отделно има нещо като горещина, което се прибавя към него. Нищо подобно. Пламъкът поначало си е горещ. Горещината е негово свойство.

Отново заблуда. Категориите ‘предмет’ и ‘свойство’ са производни на граматическите категории (части на речта) ‘съществително’ и ‘прилагателно’. Но в света няма някакво нещо, към което се прилага някакво свойство. Ако имаше, всички човешки езици щяха да го изразят по същия начин: горещ пламък. Но на китайски няма разлика между ‘съществително’ и ‘прилагателно’. Има знаци за горещото и за пламъка, но не како прилагателно и съществително. Пламтящата свещ, горещият пламък, и т.п. са само изкази на една сетивна, пространство-времева форма в света.

Сетивната форма няма своя граматика. Тя е въвн от подобни структури, които използваме в езика. В тази форма няма отделни предмет, свойство и отношение. Къде е свойството – къде е предметът? Къде предметът – къде е процесът?

Феноменалният свят не се структурира на категории и в частност на граматически категории.

Метафизична идеология на ‘същностите’

Отрицателни последици от ‘същностите’

Утвърждаването на същности има много отрицателни последици:

Понасят се енергийни загуби – масивността на мрежите от същности *изисква енергия* за синтез, ре-синтез, защита и поддържане; за отстояване, разширение и прилагане. Хората се ангажират с виртуални умствени форми и *блокират пътя* към безпристрастно или алтернативно виждане и мислене.

Есенциалните постройки остават проблематични, напрегнати, винаги са възможни нови същности и редът се изплъзва. Така се събуждат все нови и нови мъчителни метафизически търсения и псевдо-открития. Резултатът е все по-забъркан лабиринт от понятия. Дебатът, контраконцепциите, критичните удари постоянно рушат концепциите. Няма начини за еднозначни решения и приключване.

Метафизиките създават *фалшивите проекти за обосноваване* на науки, понятия и културни форми. Налице са различни обосноваващи теории, създавани при това след като самите обосновавани теории са построени и значи са решили проблемите с ‘основата’.

Есенциалното мислене създава рисковани категорични идентификации в областта на нравите. Отгук идват *вменявания, обвинения*, които се налагат, а не изпитват в реалните човешки отношения.

Есенциалното мислене създава *утопични мега-проекти* поради вменената си всеобща валидност и отгук *задължителност в практиката*. Философските теории за свобода, история, справедливост, икономически ред и др. под. стимулират агресивни практики за революционна промяна и установяване на нов социален ред. Не се позволява на обществата да вървят нелинейно и еволюционно чрез отстраняване на грешки и приемане на по-добри варианти.

Идеологиите, в които се казва кое е истина и кое не, кое е добро и кое е зло, кои движат историята и кои са ‘реакционери’, са форма на масивно интелектуално, социално и политическо *насилие*. Идеологиите неизбежно са различни и влизат в конфликти помежду си. А това прераства в истинско насилие и страдание на много хора. Не случайно точно

британците с тяхната антиметафизична нагласа срещу същностите са предвидили и разкритикували тоталитарните идеологии през XX век: Попър, Хайек, Оруел.

Всичко това не значи, че последиците от същностите са само отрицателни. Културите утвърждават свои дълготрайни есенциални понятия и ценности като западната свобода. Но това не става с радикални проекти, а се получава в спонтанното развитие. Само в него идеите и проектите се изпитват реално и могат да се отхвърлят безжизнените идеологии.

Есенциалното мислене на Запад се корени в нагласата 'логос'.

Самият 'логос', самата нагласа да виждаме в езика образ на света и да виждаме в света един всеобхватен ред, е есенциално мислене. В подредения космос същностите са на местата си и определят кое какво е. Не остава място за тайна, неизвестност и неизказуемост. Не остава *респект към неизвестното*. Ние вярваме без замисляне не само че в света ги има самите вещи като 'маса', 'стол', 'животно' и 'човек', а и че в света има 'лъжа' и 'истина', 'добро' и 'зло' като такива.

Това са страхотни пречки за разкриването на истините за нещата в движение. Водят до втвърдяване и блокиране на мисленето и изказа на света. Водят до приемането на фундаментални безотносителни ценности: Справедливост, История, Свобода, Човешка природа, Чиста раса, Чиста нация.

Пословиците и поговорките са пълни със 'същности'. Но са създадени противоположни пословици и поговорки. „Всяко зло за добро“, но: „Никое зло не идва само“. А това говори, че в злото има добро и в доброто има зло.

Есенциалната етика е несъстоятелна.

Същностите създават абсолютистка етика, в която има 'Добро' и 'Зло'. Така доброто и злото са самостоятелни същности, да кажем, съответстващи на 'битие' и 'небитие' в християнската философия. Нравствените ценности се превръщат в трансцендентни или трансцендентални категории. Нравите се фиксират като морални заповеди и списъци с добродетели и пороци. Един човек е или добър, или зъл, или притежава и двете същности. Убедени сме, че някои са 'мръсници', а други са 'свестни хора'. Сигурно е, че Моцарт е гений, а Салиери е посредственник. Сигурно е, че българите сме 'варвари', а американците са 'цивилизовани'. Но ако доброто и злото са безотносителни, тогава те трябва ясно да се показват на човека в неговата съвест. Тогава никой нямаше да се оправдава или съди, а щеше автоматично да е ясно кое е добро и кое е зло, както и насъщната за тях санкция.

Ако са абсолютни, добро и зло са постижими само от абсолютен разум. Щом добро и зло се отсъждат от Бог, то те не са постижими за човека. Но тогава какъв смисъл има 'познаването на доброто и злото', открито за хората след Грехопадението?

Истината и неистината в обикновения живот и в сложните форми на познание вървят заедно. Доброто и злото в човешките постъпки вървят заедно. Често добро води до зло и обратно. Няма изначално зли и добри хора. Не е адекватно заклеимяването, както и възхвалата, на 'злодеите' и на 'героите'. Опитът показва, че никой човек не е просто злодей, нито герой. Ситуациите го проявяват като един или друг.

Есенциалната етика (естетика) не допуска локалност, относителност и проверка по въпроса за доброто и лошото, красивото и некрасивото, възвишеното и низкото, истината и лъжата. Фундаменталистката етика няма как да се свърже и със свободата. Защото злият няма да е свободен от злото, както добрият от доброто. Тогава кой ще носи отговорност за постъпките си?

Есенциално се определят 'добри–лоши', 'наши–чужди', 'нормални–ненормални', които определения винаги подлежат на ревизия. И в двата случая биваме излъгани рано или късно. По-лошо е, когато осъдим или удостоим окончателно хората около нас чрез това субстанциализиране. От това следват страдания.

'Човешкото'

„Може ли човек да изгуби 'човешкото' в себе си?“ Това е философски въпрос. Той набързо се решава така: „Не може, изначално, доколкото е именно човек.“ За да се получи истински отговор, трябва да се изследва човекът в крайни ситуации. Обикновено се изследват екстремни ситуации като лагерите на смъртта. Там хората губят достойнство и лично мислене, държат се като организми, които оцеляват. Но в това падение няма граница – няма фиксирано 'човешко', което се губи преди човек да умре. Един лагерник, подложен на издевателство, а после освободен, може да се възстанови като човек. В противен случай човек, наранен до загуба на нормални човешки мисловни и поведенчески черти, престава да е човек. Но тогава откъде ще се получи възстановяването на човека?

Така е погрешна позицията на субстанциализиране на 'човешко'. Тя води до опасни морални следствия, когато изключваме от кръга на 'човеците' онези, които не отговарят на определението за 'човешка същност'.

‘Характерът’ е мит.

Ние предполагаме, че хората ще се държат според нашите понятия за тях. Съставяме си понятия за човешките характери: ‘добряк’, ‘мръсник’, ‘клюкар’. Предполагаме, че ситуацията са плод на човешки действия на очертани и определени характери и характерни постъпки. Допускаме, че неприятните неща са направени от хора с ‘лош’ характер. Представяме си възможни клюки, интриги, заговори, изхождайки от определенията на характери. Но най-често ние се заблуждаваме. Хората ни изненадват. Ние или стигаме твърде далеч в предположенията за скрити негативни действия, или имаме твърде много доверие и позитивни очаквания.

Ние самите изненадваме другите и себе си. Знаем, че не знаем как да постъпим в много случаи и не откриваме неподвижен характер като пружина на нашите постъпки. Най-често те са плод на обстоятелства и са неповторими.

Рационално е да се съмняваме не защото сме изправени пред определени характери, а тъкмо напротив. Рационално е да очакваме добро или лошо в зависимост от досегашните постъпки на човека. Но е нерационално на мястото на реалните действия да поставяме въображаеми и да заместваем проверката с априорното предположение.

А основна пружина на несъстоятелните предположения е есенциалното мислене, мисленето за хората в ‘категории’, в ‘същности’. Реално никой няма неподвижна същност и всеки от нас се променя и не е определен дотам, че да са предвидими неговите важни постъпки. Хората са разбираеми и отчасти предвидими, защото животът е подреден от групи форми, защото не постъпваме немотивирано и има връзка на действията във времето.

Затова е по-добре да вземаме за реално само онова, което се е случило така, че някак сме го изпитали. Тогава ще познаваме хората в ход и няма да се спираме на фиксирани представи, които винаги се превръщат в заблуди и ни пречат в общуването.

‘Същностите’ служат за причинни обяснения. ‘Х е егоист’, затова мисли за себе си, амбициозен е, настъпателен, арогантен. Вярно е, че Х се раздава и обича да помага, но е вярно също, че той обича да изпъква и да доминира. Последно, е ли Х егоист, или е алтруист? Ако ние имаме работа с него и трябва да предвидим постъпките му, ще изхождаме ли от понятието ‘егоист’ или от други подобни ситуации, в които е постъпвал по някакъв начин? Второто ми се струва много по-адекватно. То няма да се развие в теория на Х, но ще служи по-ефективно за неговото опознаване. Иначе трябва да използваме две изключващи се понятия за един характер: ‘егоист’ и ‘алтруист’.